

УДК 377.35

Вайнтрауб Марк Абрамович,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

Інституту професійно-технічної освіти

НАПН України, м.Київ

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців автотранспортної галузі до професійної діяльності

У статті обґрунтовано, що сучасною проблемою професійної підготовки фахівців автотранспортної галузі є формування у них професійної компетентності. Обґрунтовано та наведено методичні підходи до структурування професійної компетентності сучасних майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі при їх підготовці в ПТНЗ: виявлені компоненти, критерії та показники професійної компетентності.

Концептуальна ідея дослідження підготовки кваліфікованих робітників для автотранспортної галузі полягає в оновленні змісту навчально-виховного процесу у закладах професійно-технічної освіти. Це оновлення пов'язане з удосконаленням організації навчально-виховної роботи в закладах професійно-технічної освіти автотранспортної галузі з урахуванням формування у майбутніх фахівців професійної компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, автотранспортна галузь, професійна діяльність, компетентність, майбутній кваліфікований робітник, професійно-технічний навчальний заклад.

Постановка проблеми

Забезпечення якості кваліфікованих робітників (КР) та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці зумовлюють необхідність «обґрунтування критеріїв якісної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації робітників, ...здійснення наукових досліджень, ...вдосконалення навчально-методичного забезпечення» [1, с. 2].

Оскільки у структурі життєдіяльності на перше місце вийшли такі категорії, як людина-особистість, людина-професіонал, найбільш важливими чинниками розвитку країни постає професійна компетентність працівників, їх творчість, здатність до безперервного розвитку та самоосвіти. А це стимулює зміни в освіті, а також використання нових методів і педагогічних технологій.

Відповідно до концепції розвитку професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні [1, с. 4] «процес професійного навчання і виховання здійснюватиметься на основі особистісно діяльнісної парадигми сучасної освіти і передбачатиме духовний розвиток особистості майбутнього фахівця, ...вміння працювати у виробничому колективі».

Зміни, які відбуваються у ПТО, вимагають перегляду вимог до особистісних й професійних якостей фахівців. Це є і професійна ерудиція, і творчість, які надають можливість швидко орієнтуватись в умовах зростаючої конкуренції на ринку праці.

Ось чому проблема професійної підготовки КР автотранспортної галузі є вкрай актуальною та важливою.

Аналіз стану проблеми

Інтеграція у світовий простір, орієнтація на світові стандарти, визнання значущої неповторності індивідуальності як соціальної цінності зумовлюють перехід освіти України до якісно нового стану, основною рисою якого є компетентністний підхід. У зв'язку з цим, у педагогічній теорії та практиці пріоритетність останнім часом набули проблеми оновлення змісту освіти, ефективного використання нових педагогічних технологій навчання, виховання та оцінювання, формуванню компетентності майбутніх фахівців.

Сучасній професійній компетентності робітників притаманні високий рівень знань і вмінь, уміння працювати самостійно, творчо, приймати рішення в нестандартних ситуаціях у процесі виробництва.

За матеріалами дискусій українських педагогів, організованих за проектом ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному»» у 2004 році, основними компетентностями є вміння вчитись; соціальна, загальнокультурна, компетентність, що зберігає здоров'я; компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, громадянська компетентність, підприємницька компетентність.

У переліку компетентностей, передбачених на Лісабонській конференції в 2001 році, включені також навички рахування та письма, базові компетентності у галузі математики, природничих наук та технологій, іноземні мови.

Шляхам до ефективної підготовки кваліфікованих робітників приділяли увагу в своїх наукових дослідженнях Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, Р. С. Гуревич, Л. Б. Лук'янова та багато інших.

Проте недостатньо вивченими у цих дослідженнях залишилися питання, пов'язані з визначенням сучасних шляхів підготовки фахівців ПТНЗ автотранспортної галузі.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлено необхідністю формування професійної компетентності під час підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі в ПТНЗ з метою створення умов зростання їх рівня сформованої професійної компетентності.

Метою статті є визначення компонентів, критеріїв і показників сформованості професійної компетентності МКР автотранспортної галузі

Виклад основного матеріалу.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна дійти висновку, що компетентність – це інтегрований результат освіти та практичного досвіду. Вона містить, крім знань, умінь і навичок, також і способи діяльності, і здатність використовувати міждисциплінарні знання та вміння у професійній діяльності.

Професійна компетентність трактується різними авторами як: сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності,

уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію; здатність обирати найоптимальніші рішення, аргументовано заперечувати некоректні рішення; володіння критичним мисленням, постійне оновлення знань, застосовуючи найбільш доцільний за даних умов метод; характеристика теоретичної та практичної підготовленості фахівця до здійснення професійної діяльності, яка представлена сукупністю загальних, спеціальних, технологічних, комунікативних і рефлексивних компонентів; готовність на професійному рівні виконувати свої посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог і стандартів; поєднання такого рівня науки та практики у діяльності конкретної людини, яке дає змогу постійно забезпечувати високий кінцевий результат з мінімальними витратами нервової, фізичної енергії людини, досягти ефективної організації особистої та колективної праці, є результатом ґрунтовної базової підготовки, творчої діяльності та безперервного підвищення світоглядного, професійного і загальнокультурного рівня у різноманітних формах. Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти визначає професійну компетентність як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань і умінь, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, які підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [2].

Але ми поділяємо думку з тими дослідниками, які вважають, що професійна компетентність повинна включати особистісні та соціальні якості, пов'язані з умінням працювати в колективі, навчатися впродовж життя. Так, С. О. Сисоєва [3] вважає, що у професійній підготовці майбутніх фахівців потрібною є інтеграція формування особистісних якостей та професійної готовності. Сучасні технології навчання враховують також принципи особистісно-орієнтованого навчання, що виявляються в гуманному

ставленні до учня, визнанні його розвитку та індивідуальності, як активного суб'єкта навчання. Особистісно-орієнтоване навчання містить також принципи орієнтації на самоосвіту та саморозвиток, принцип соціалізації учня, спрямований на розвиток соціальних якостей і здібностей особистості, принцип розвитку комунікативних здібностей. Всі ці якості дозволять сучасному кваліфікованому робітнику успішно виконувати виробничі завдання, взаємодіяти з іншими людьми та навколишнім світом.

Компетентісний підхід має практичну, прагматичну та гуманістичну спрямованість професійної освіти. В основу концепції компетентності покладено ідею виховання компетентної людини та працівника, який має не лише необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, але вміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність. Як зазначив І. А. Зязюна [4], компетентну людину характеризують: різноманітність (множину знань про різне); артикульованість (елементи знань визначені та взаємопов'язані);

- гнучкість (під впливом об'єктивних чинників елементи знання та їх взаємозв'язок можуть швидко змінюватись); швидкість актуалізації (оперативність і доступність знання); можливість використання у різноманітних ситуаціях; наявність ключових елементів; елементи знання повинні мати діяльнісний характер (результат освіти полягає в тому, що необхідно знати не тільки що, але і як робити).

Професійна спрямованість викладання загальноосвітніх дисциплін, використання інтегрованого розвивального навчання у ПТНЗ, як показав експеримент, є напрямом підвищення результативності професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників (МКР) та інших фахівців автотранспортної галузі до професійної діяльності [5].

Результативність діяльності кваліфікованих робітників залежить від їх професійної компетентності. Компетентність фахівця надає можливість реалізувати себе у житті, володіти не тільки професійними знаннями та вміннями, що передбачають володіння відповідними технологічними

процесами, але й культурою, вмінням працювати в колективі, здатністю приймати самостійні рішення у стандартних і нестандартних умовах, проявляти неординарне мислення, бути здатними до неперервного підвищення своєї кваліфікації та отримання нової у межах своєї професії у випадку необхідності, у зв'язку з швидкою зміною виробництва [5, с. 231].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що заплановані зміни в системі ПТО при підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі не зможуть бути досягнутими без суттєвої зміни диференціювання компонентів професійної компетентності, які потрібно сформувати під час сучасної підготовки в ПТНЗ.

Загальноприйнято у вітчизняній літературі, що: компетентність – це система знань у дії, спроможність вирішувати комплексні завдання у конкретній виробничій ситуації; професійна компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує знання, уміння, досвід, готовність і здатність особистості вирішувати професійні завдання.

Як прийнято, професійну компетентність слід розглядати в межах навчально-виробничого та виховного процесу ПТНЗ і під час самостійної роботи майбутніх кваліфікованих робітників (МКР). Для формування професійної компетентності у МКР слід визначити цілі навчання (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та ін. складові); мотиваційне забезпечення (спрямоване на формування мотивацій та ціннісних орієнтацій у МКР); інформаційне забезпечення (що забезпечується на лекціях, практичних й лабораторних заняттях, виробничій практиці, самостійній роботі); інструментальне забезпечення (включає програму дій МКР, рекомендації викладачів, вихователів чи майстрів виробничого навчання щодо цієї програми дій); систему контролю та корекції, в тому числі й самоконтролю за виконанням поставлених цілей.

Знання і уміння, що мають бути засвоєні МКР під час навчально-виробничого та виховного процесу ПТНЗ, повинні передбачати засвоєння відповідних показників професійної компетентності. Формування

професійної компетентності регламентується відповідними державними документами: освітньо-кваліфікаційною характеристикою та кваліфікаційною характеристикою кваліфікованих робітників металообробного напрямку. Соціальне замовлення суспільства виражається у вимогах до результативності професійної підготовки МКР до їхньої професійної діяльності. Проведені дослідження довели, що виникла потреба у таких робітниках, які здатні швидко опанувати нову технологію на виробництві, вміти співпрацювати в колективі, бути самостійними, відповідальними та мобільними.

Формування професійної компетентності, як визначено вітчизняними вченими, можливе за умови: засвоєння різними формами та засобами усіх навчальних дисциплін й виробничого навчання щодо відповідної загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки; розвитку самоаналізу та аналізу власної компетентності МКР.

Посилення інтеграції блоку розвивального навчання із загальноосвітніми, загальнотехнічними, спеціальними дисциплінами, а також виробничого навчання та практики, як показав експеримент [5, с.19-23], дозволить сформувати різні показники професійної компетентності. Дисципліни загальнонаукового циклу (природничо-математичні та суспільні) забезпечуть знання та уміння фундаментальних наук. Якщо зміст суспільних наук (історія, географія, література тощо) точно визначені, то дисципліни природничо-математичного циклу мають розглядатись в залежності від напрямку автотранспортної галузі під час професійної підготовки. Ці науки, як показала практика, забезпечують якісне засвоєння навчального матеріалу під час професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки.

Визначення структурування професійної компетентності сучасних МКР надасть можливість оцінювати їх навчальні досягнення та результативність підготовки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійної підготовки робітників (А. В. Хуторської, І.О. Зимня, М. П. Лещенко та ін.),

показав, що готовність і здатності МКР до ПД як кінцевий і закономірний результат навчально-виховного процесу ПТНЗ являє собою особистісне утворення взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, змістового (когнітивного), діяльнісного й особистісного та рефлексивного [5, с. 104-106].

Мотиваційно-ціннісний компонент містить мотиви, цілі, інтереси МКР. Цей компонент характеризує сформованість особистісних якостей, ціннісних орієнтацій та наявність мотивів на здійснення професійної діяльності МКР.

Змістовий (когнітивний) компонент проявляється в технічно-орієнтованих знаннях загальнотехнічних і спеціальних дисциплін, а також на виробничог навчання й практики. До змістового компоненту також належать соціальні знання, з інформаційних технологій та ін..

Діяльнісний (спеціальний) компонент характеризується вмінням використовувати набуті знання на практиці, володінням професійною діяльністю згідно ОКХ на сучасному рівні.

Особистісний та рефлексивний компоненти містять індивідуальні, особистісні та рефлексивні якості (прагнення до самореалізації, уміння регулювати свою діяльність, інтелектуальні здатності, здатність до саморозвитку тощо). Ці компоненти передбачають усвідомлення МКР особистісного рівня професійної компетентності на основі їхньої готовності здатності до самоаналізу, самооцінки, самоспостереження, саморозвитку.

Формування професійної компетентності МКР створено у вигляді структури компонентів, критеріїв та показників сформованості професійної компетентності МКР автотранспортної галузі, як показано на рис. 1.

Як видно з рис. 1, професійна компетентність МКР автотранспортної галузі характеризується компонентами (мотиваційно-ціннісним, змістовим, діяльнісним й особистісним та рефлексивним) й відповідними критеріями (ціннісно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, індивідуально-психологічним та суб'єктивним).

Рис. 1. Диференціація критеріїв і показників сформованості професійної компетентності МКР автотранспортної галузі

Ціннісно-мотиваційний критерій професійної компетентності вказує на ставлення МКР до обраної професії та містить основні показники: бажання

досконало знати професію; цікавість до обраної ПД; ціннісні орієнтації; бажання мати матеріальну основу для особистісного життя. Останній показник вказує не тільки на оплату праці, але й на можливу участь у прибутку підприємства.

Перший та другий показники – прагнення до самореалізації, саморозвитку та професійного розвитку. Інтерес до обраної професійної діяльності може бути ситуативний, сталий або відсутній.

Ціннісні орієнтації включають: моральні якості особистості; відповідальність за колектив, вчинки, поведінку; потребу до чистоти й порядку; енергозберігаючу потребу в побуті та на виробництві; естетичні потреби тощо.

Ціннісні орієнтації можуть теж виражатись як ситуативними, сталими або відсутніми, а також байдужими, позитивними чи негативними.

Когнітивний критерій професійної компетентності охоплює теоретичні знання фахові згідно з освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) на сучасному рівні, знання сучасних комп'ютерних технологій, знання засад сучасного контролю та точності вимірювання, засад теорії токого торкання (ТОНТОР), винахідництва, інтегрованого розвивального навчання (ІРН) [5].

Цей критерій має також загальнотехнічні та спеціальні знання, правила безпеки праці, які вкрай необхідні у майбутній професійній діяльності.

Означений критерій може оцінюватись: за обсягом знань (незадовільний, задовільний, достатній); систематичністю знань (відсутня, наявна, наявна в деяких випадках); рівнями засвоєння знань (конструктивний, продуктивний, репродуктивний) тощо.

Діяльнісний критерій професійної компетентності охоплює практичні уміння згідно з ОКХ на сучасному рівні, практичні уміння із сучасних комп'ютерних технологій, засад сучасного контролю та точності вимірювання, засад теорії ТОНТОР, винахідництва, ІРН та їх застосування на практиці. Діяльнісний критерій охоплює практичні застосування загальноосвітніх, загальнотехнічних, спеціальних, в тому числі з виробничого навчання та практики, з інформатики, засад креслення, засад

ТРВЗ, розвитку технічної уяви (РТУ) та інших розвивальних методик ІРН [5]. Вміння робити безпомилкові розрахунки при вимірюванні, знаходження площ чи об'ємів деталей тощо забезпечує належна підготовка з математики.

Теми з фізики, математики, креслення, інформатики та хімії дозволять краще з'ясувати професійну підготовку, де вивчаються спеціальна технологія, допуски та технічні виміри, матеріалознавство та інші предмети. Тому при відсутності знань і умінь з цих предметів учні самостійно мають опрацювати відповідний матеріал за різними навчальними посібниками. Після належного тест-контролю опрацьованого навчального матеріалу з боку педагогічного працівника МКР може приступати до вивчення навчального модуля, теми. Такий диференційований підхід спонукає учнів до більш глибокого вивчення навчального матеріалу під час професійної підготовки, мотивує їх до опанування міжпредметних зв'язків.

Формуванню в учнів здатностей до оптимальних і нестандартних рішень технічних проблем, які можуть виникнути під час виробничого процесу [5, с. 61 – 66; 5, с. 125 - 128] допоможуть засвоєння засад системи ІРН. МКР мають виконувати за відповідними нормами часу всі прийоми та технологічні операції, необхідні для виконання конкретної роботи в межах навчальної програми, організувати своє робоче місце, самостійно виконувати навчально-виробниче або контрольне завдання у відповідності до вимог технічної та конструкторсько – технологічної документації. Цей критерій містить, таким чином, уміння використовувати знання у майбутній професійній діяльності.

Формування в учнів ціннісно-мотиваційного, когнітивного та діяльнісного критеріїв впливає не тільки на знаннєвий компонент, але й на виховний. Так, бажання знати свою професію, оволодіння технологією праці, починаючи з організації свого робочого місця, сприяють вихованню в учнів організованості, дисциплінованості, старанності, акуратності та інших рис його поведінки.

Індивідуально-психологічний критерій особистісно-рефлексивного компонента професійної компетентності містить показники: психомоторні здатності, вміння спілкуватись у колективі, культуру мислення, культуру поведінки, проявлення динамізму, вміння знаходити рішення в нових та екстремальних умовах. Цей критерій професійної компетентності містить також показники, що відповідають за розвинуті інтелектуальні здатності: пам'ять, увага, творчість, культура поведінки, охайність, організованість, старанність, дисциплінованість, відповідальність, вміння працювати в колективі, кмітливість, самостійність.

Суб'єктний критерій особистісно-рефлексивного компонента професійної компетентності відповідає за сформованість готовності й здатностей МКР до рефлексії й містить показники: саморефлексивність професійної діяльності, потребу та здатність постійно удосконалювати свій професійний рівень, здатність до професійної мобільності, зміни сфери діяльності, здатність відповідати за свої дії, здатність до самовдосконалення та саморозвитку.

Таким чином, виявлено структуру компонентів, критеріїв і показників сформованості професійної компетентності МКР автотранспортної галузі, за якою можна визначити результат підготовки – формування професійної компетентності учнів ПТНЗ до професійної діяльності.

Висновки

Отже, сучасною проблемою професійної підготовки фахівців автотранспортної галузі є формування у них професійної компетентності. Обґрунтовано та наведено методичні підходи до структурування професійної компетентності сучасних майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі при їх підготовці в ПТНЗ: виявлені компоненти, критерії та показники професійної компетентності.

Концептуальна ідея дослідження підготовки кваліфікованих робітників для автотранспортної галузі полягає в оновленні змісту навчально-виховного процесу у закладах професійно-технічної освіти. Це оновлення пов'язане з

удосконаленням організації навчально-виховної роботи в закладах професійно-технічної освіти автотранспортної галузі з урахуванням формування у майбутніх фахівців професійної компетентності.

Подальші дослідження будуть присвячені оцінюванню цих критеріїв та показників, створенню завдань по формуванню професійної компетентності в навчально-методичних підручниках, посібниках тощо.

Література

1. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні) // Проф.-техн. освіта. – 2004. – № 3. – С. 2 – 5.
2. Психологічний словник / [Авт.-уклад. : В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова] ; за ред. Н. А. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2007. – 274 с.
3. Сисоєва С. О. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта : філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія / за ред.. В. Г. Кремня – К. : Пед. преса, 2003. – С. 449 – 564.
4. Зязюн І. А. Сучасні дидактичні моделі і логіка учня / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб.наук. пр. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Вінницький деож. Пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. –2000. – С. 4 – 13.
5. Вайнтрауб М. А. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з обробки металу : монографія / М. Вайнтрауб. – вид. 2-ге, доповн. – К. : Т. Клочко, 2013. – 328 с.

М.А. Вайнтрауб

Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов автотранспортной отрасли к профессиональной деятельности

Резюме.

В статье обосновано, что современной проблемой профессиональной подготовки специалистов автотранспортной отрасли является формирование у них профессиональной компетентности. Обосновано и приведены методические подходы к структурированию профессиональной компетентности современных будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли при их подготовке в профессиональном техническом

заведении: выявлены компоненты, критерии и показатели профессиональной компетентности . Концептуальная идея исследования подготовки квалифицированных рабочих для автотранспортной отрасли заключается в обновлении содержания учебно - воспитательного процесса в учреждениях профессионально -технического образования. Это обновление связано с совершенствованием организации учебно - воспитательной работы в учреждениях профессионально - технического образования автотранспортной отрасли на основе формирования у будущих специалистов профессиональной компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность , автотранспортная отрасль, профессиональная деятельность, компетентность, будущий квалифицированный рабочий, профессионально - техническое учебное заведение.

Mark Weintraub

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS TRUCKING INDUSTRY FOR PROFESSIONAL WORK

Summary.

The article proved, that the modern problem of professional training trucking industry is the formation of their professional competence. Justified and given the methodological approaches to the structuring of modern professional competence of future skilled workers in the trucking industry in the preparation of their professional technical institution: identified components , criteria and indicators of professional competence . Conceptual idea to research the training of skilled workers for the trucking industry is to update the content of teaching - educational process in institutions of vocational education . This update is related to the improvement of the organization of teaching - educational work in institutions of vocational - technical education trucking industry through the development of future specialists of professional competence.

Keywords : professional competence , the trucking industry , professional activity , competence, future skilled worker , vocational - technical school .